

Varimajanduse trendid

Marje Josing

Juuni 2017

Varimajanduse negatiivne mõju

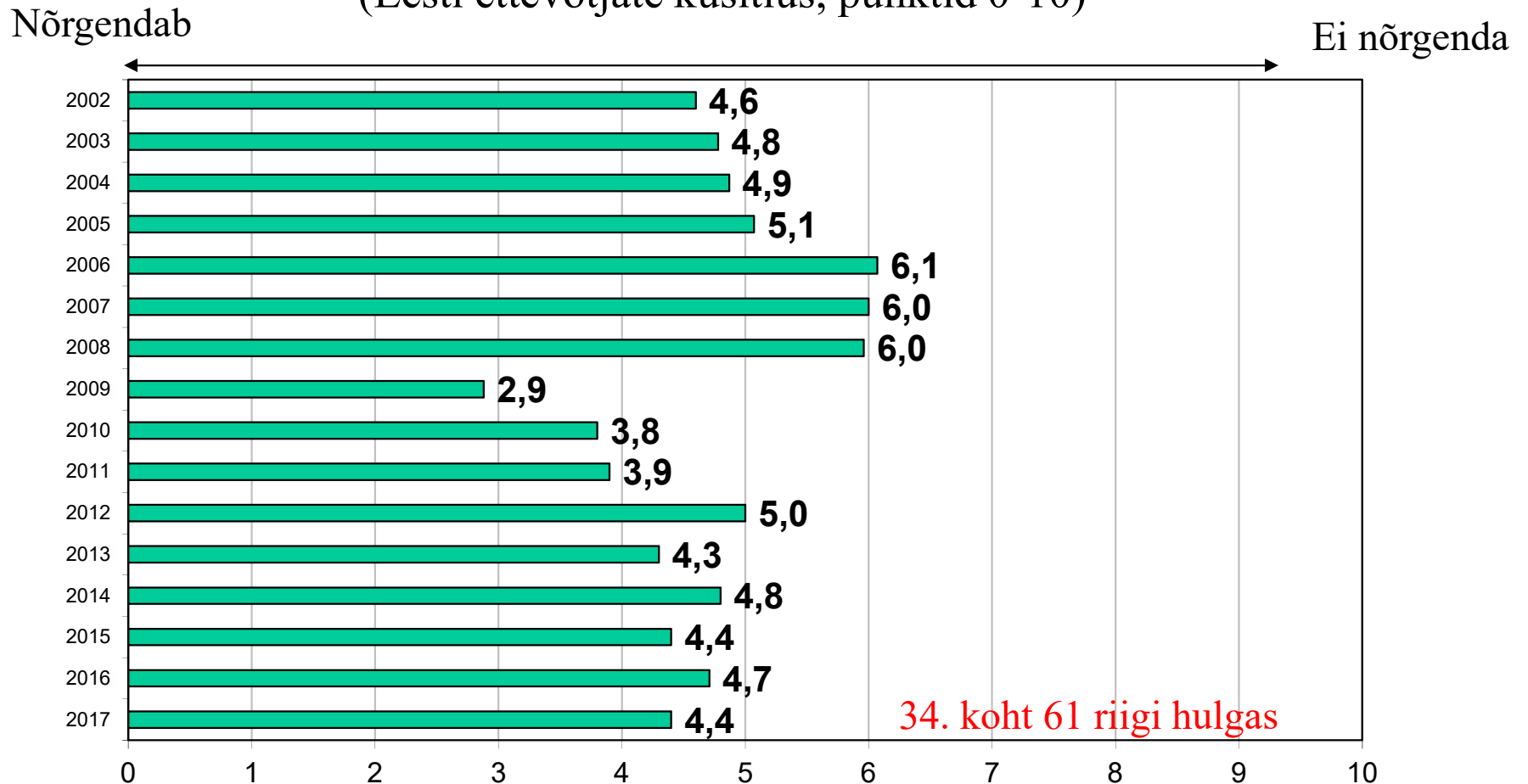
- Riigi tasemel:
 - vähenevad eelarve tulud (ja seega võimalus avalikke teenuseid pakkuda
 - väheneb riigi rahvusvaheline konkurentsivõime ja välisinvestorite huvi riigi vastu
- Ettevõtte tasemel:
 - ebaõiglane konkurentsikeskkond (hinnad, osalemine hangetel)
- Inimese jaoks:
 - puuduvad sotsiaalsed garantiid, puudub tarbija kaitse ja oht tervisele)

Eesti rahvusvahelises võrdluses keskmike hulgas

- IMD rahvusvahelise konkurentsivõime uuringus (2017) on Eesti varimajanduse kahjustava mõju näitaja osas keskmike hulgas
 - Eesti 34. koht 61 riigi hulgas (2016. 32. koht)
 - Parim Šveits, 2. koht Soome
 - Läti 47. koht, Leedu 50.koht
- Maksudest hoidumise osas on Eesti 2017.a. 25. kohal (2016 a. 27. koht; 2015.a. 28.koht)
 - Läti 55.koht; Leedu 50. koht

Varimajandus nõrgendab/ei nõrgenda majandusarengut

(Eesti ettevõtjate küsitlus; punktid 0-10)

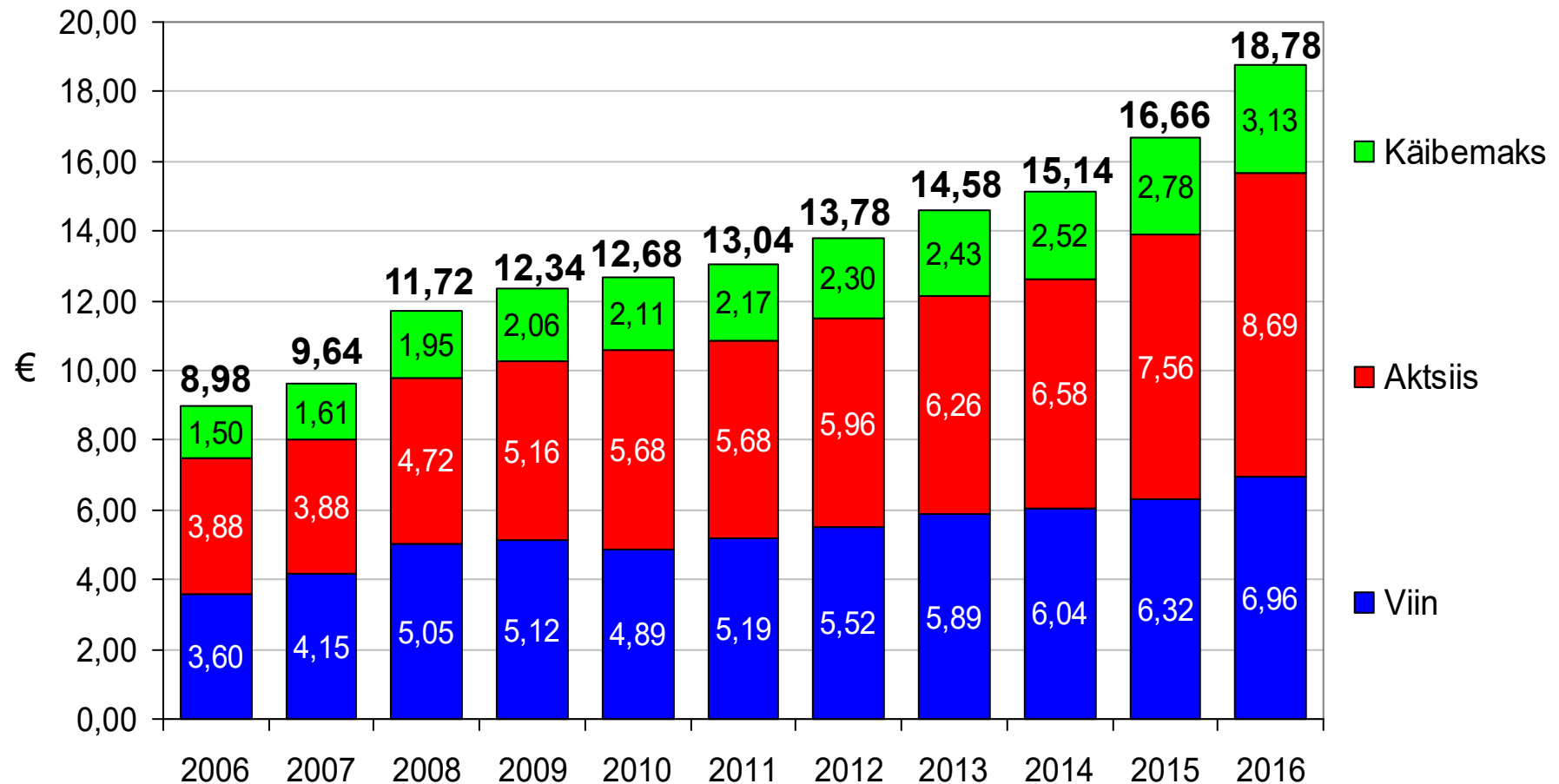

Illegaalne alkohol

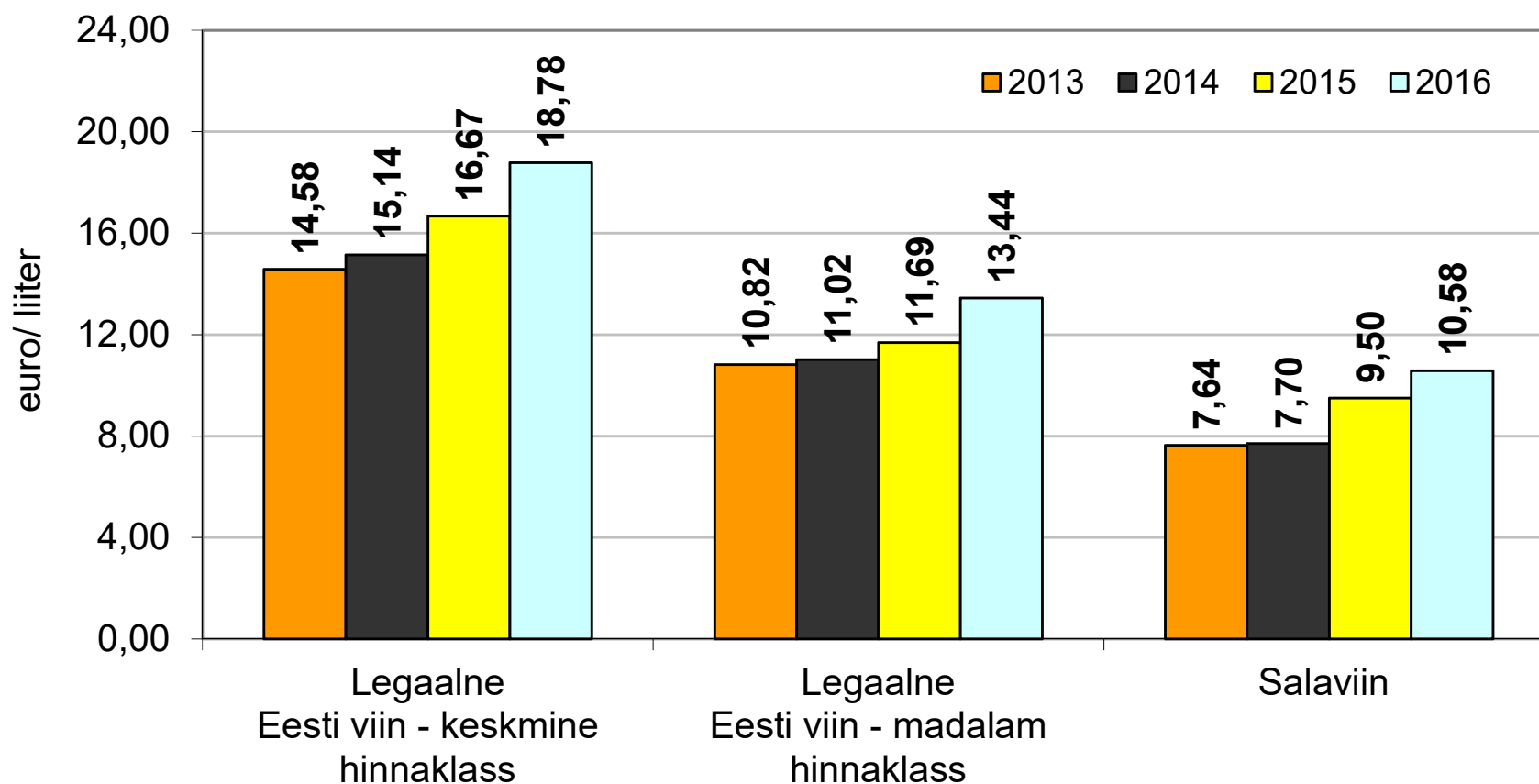
2016. aasta muutused võrreldes eelmise aastaga

- Salaalkoholi tarbimiskogus jäi aastases võrdluses samaks (1,4 mln liitrit), kuid kuna legaalse kange alkoholi siseriiklik müük ja tarbimine vähenesid, siis salaalkoholi osakaal kogu viinaturust kasvas natuke
- Salaalkoholi teadlikult ostjate ja tarbijate osakaal on kerges languses (4% → 3% alkoholi tarbijatest), samas on lisandunud nn mitteteadlik salaturg
- Mitteteadlik salaturg: piiriülesed ostud Lätist, kust tuuakse alkoholi kaasa ka teiste tellimusel ja müügiks. Inimesed sageli ei tea, et aktsiisikaupu võib küll Lätis EL lubatud kogustes enda tarbeks tuua, kuid neid ei tohiks edasi müüa
- Maksukaotus (~15,6 milj €) on natuke suurenenud
- Oluline salaalkoholi ostmise põhjus: HIND

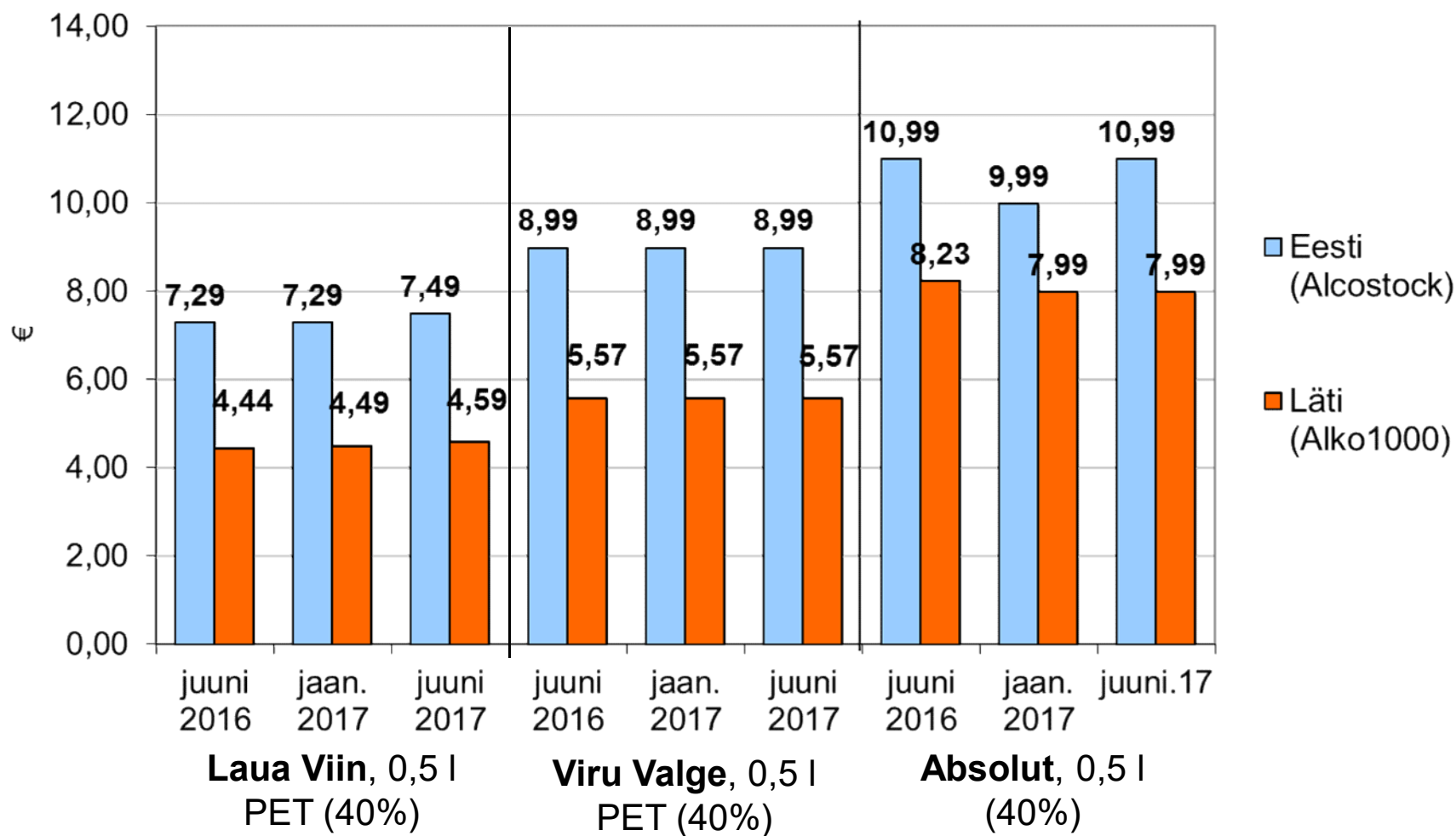
Keskmise hinnaklassi viina (40%) jaehinna kujunemine (€/liiter)

Alkoholsete jookide keskmised hinnad (eurot liitri kohta)

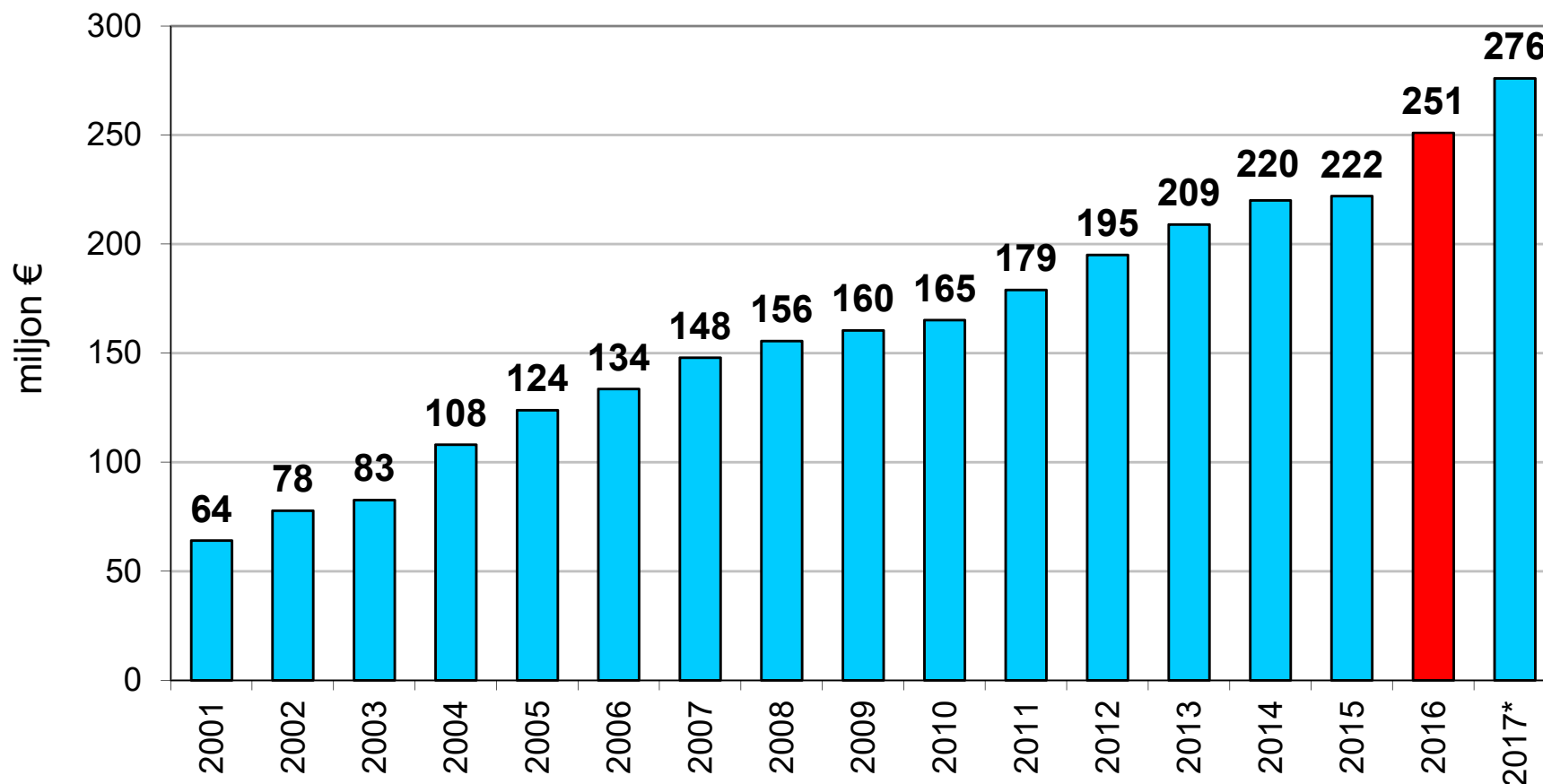

Viina jaehinna muutused Eestis ja Lätis (juuni 2016 ja jaanuar 2017, sulgudes hinnaerinevus Lätiga)

Alkoholi aktsiisitulud (miljon €)

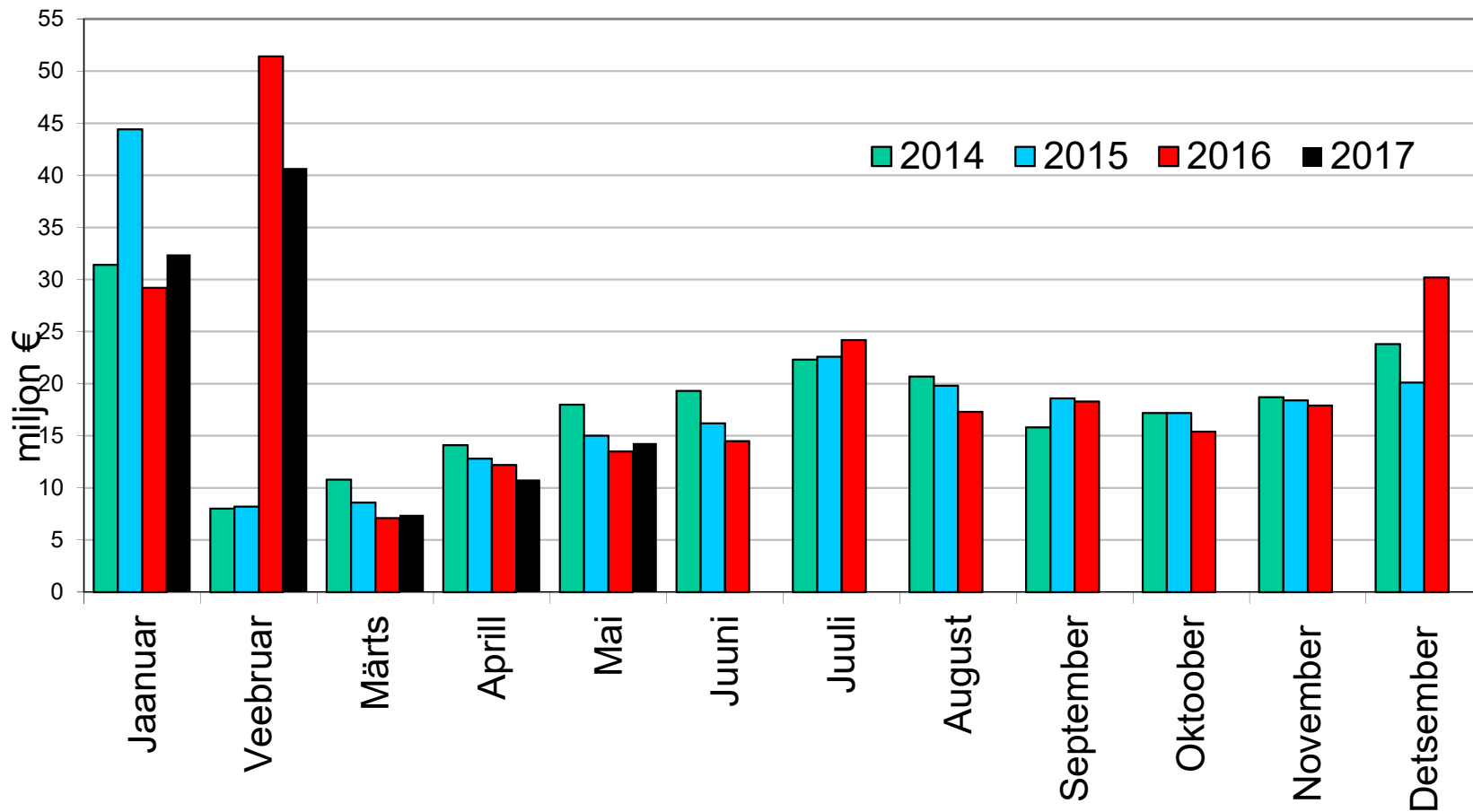
Aktsiis tõusis 2017. aasta veebruaris 10%. Lisaks tõuseb alates 1. juulist õlle aktsiis 70% ning veini ja kääritatud jookide (kangusega kuni 6%) aktsiis 45%.

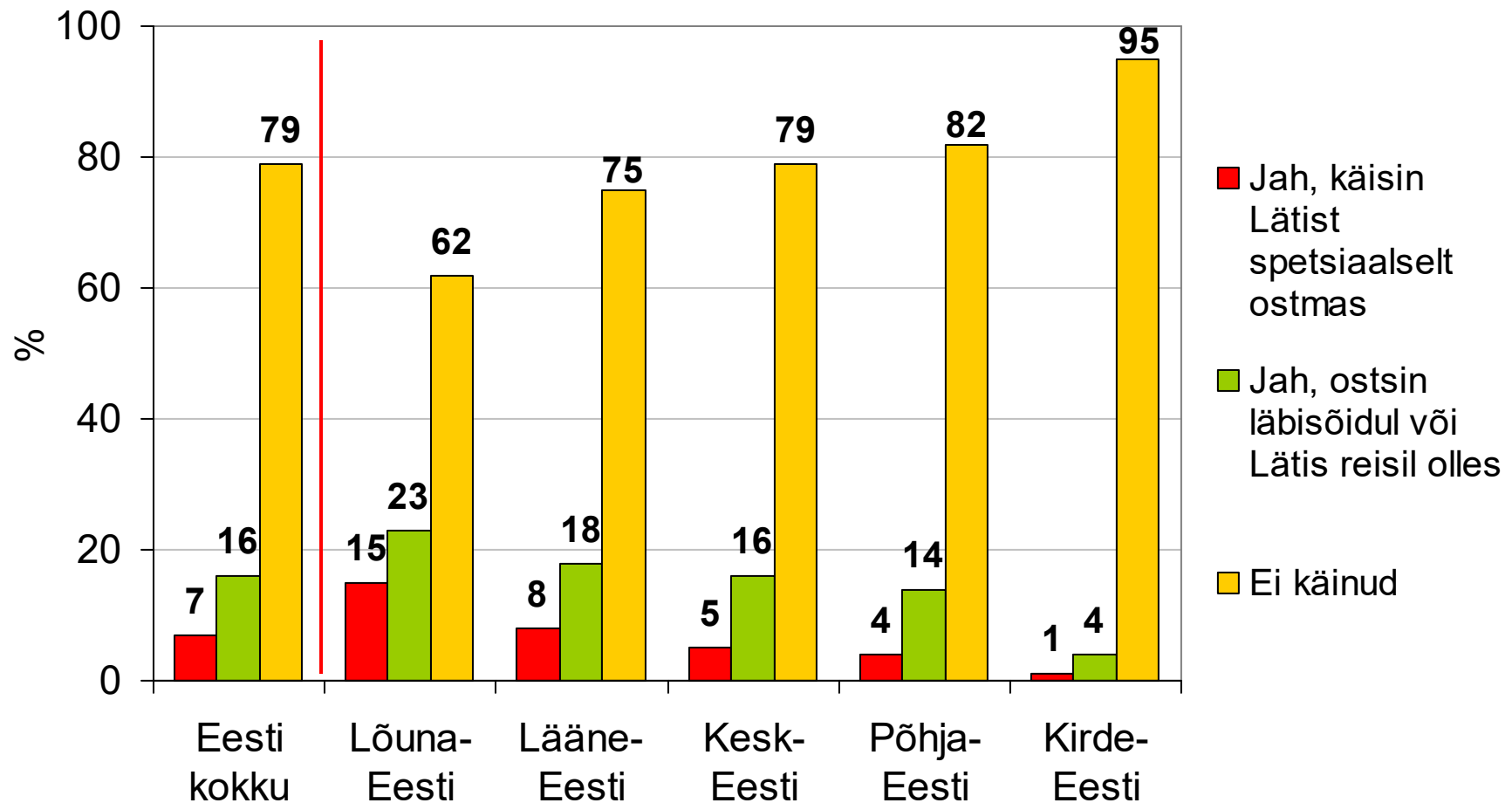
Rahandusministeerium

* Eelarve prognoos

Alkoholi aktsiisitulude laekumine 2014-2017

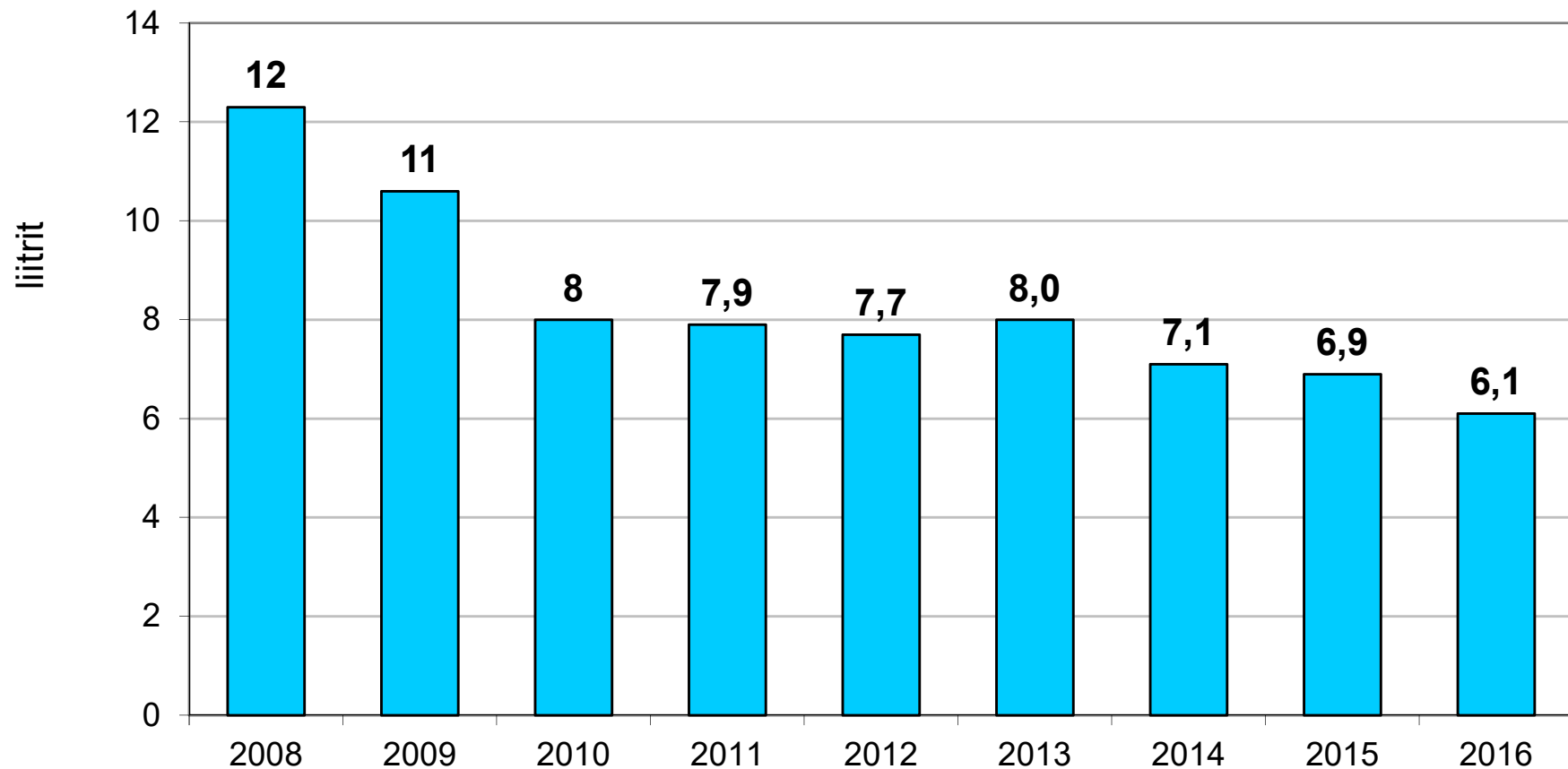

Alkoholsete jookide ostmine Lätist (% vastanutest, elukoha järgi)

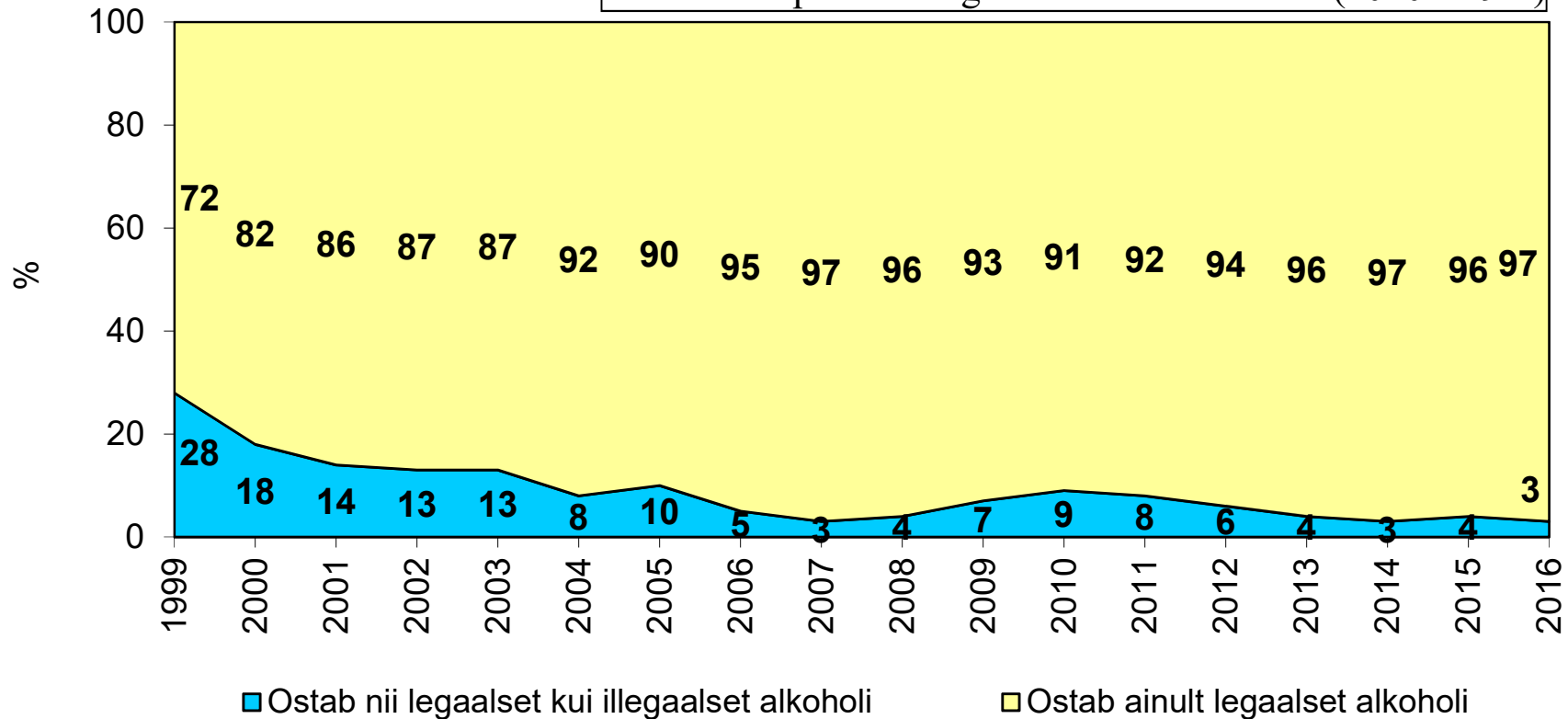
49% ostjatest käis üks kord, 33% 2-3 korda

Legaalise viina tarbimine (tootel märgitud kangusega) (liitrit täiskasvanud elaniku kohta)

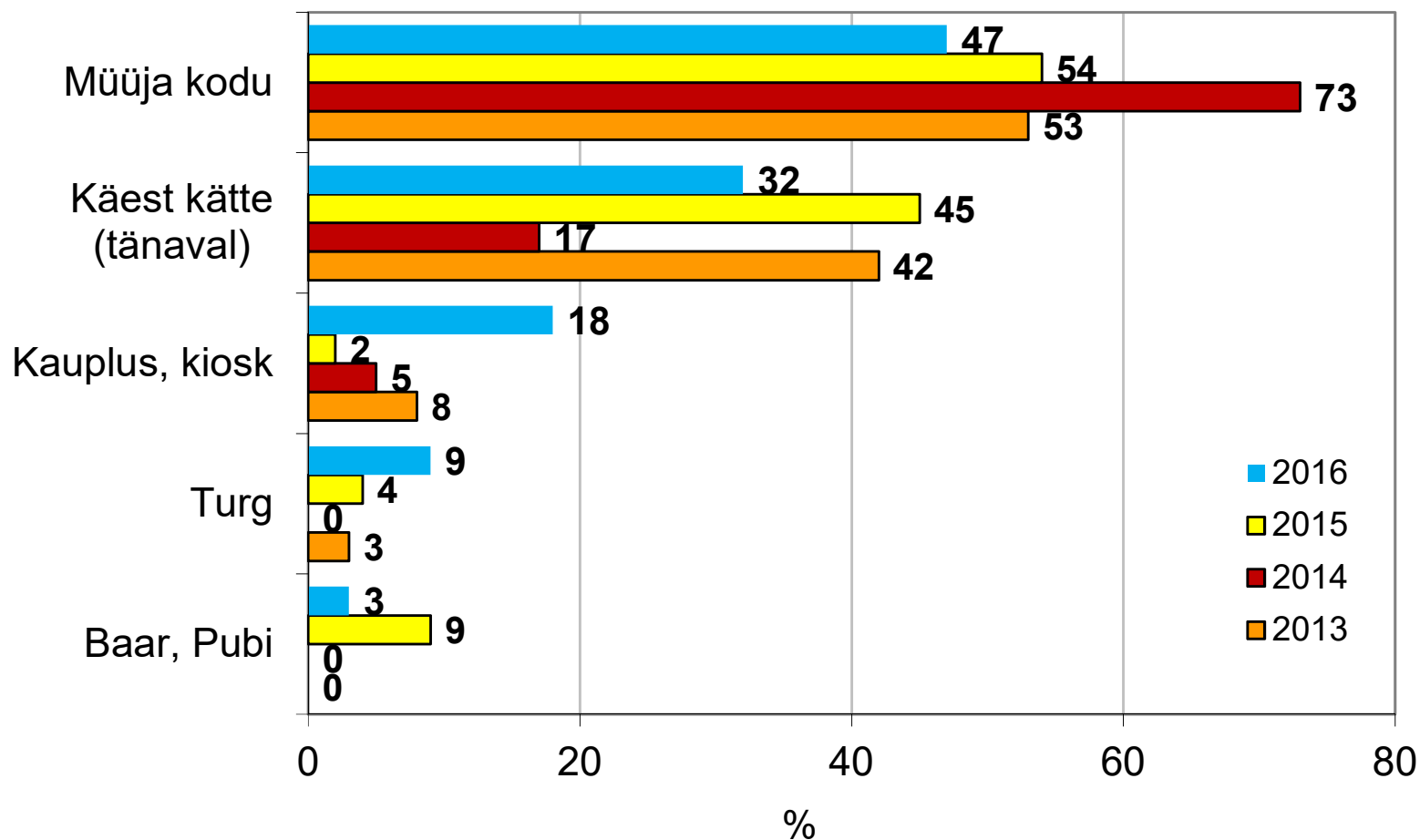

Legaalset ja illegaalset alkoholi ostmise (% alkoholi tarbijatest)

8% elanikest teab müügikohta (2010a. 14%);
14% teab inimesi, kes ostavad salaalkoholi (2010.a. 25%);
elanike eksperthinnang turu osakaalule: 22% (2010a. 29%)

Illegaalse alkoholi ostukohad (% illegaalse alkoholi ostjatest)

Salaalkoholi ostjad

eakamad

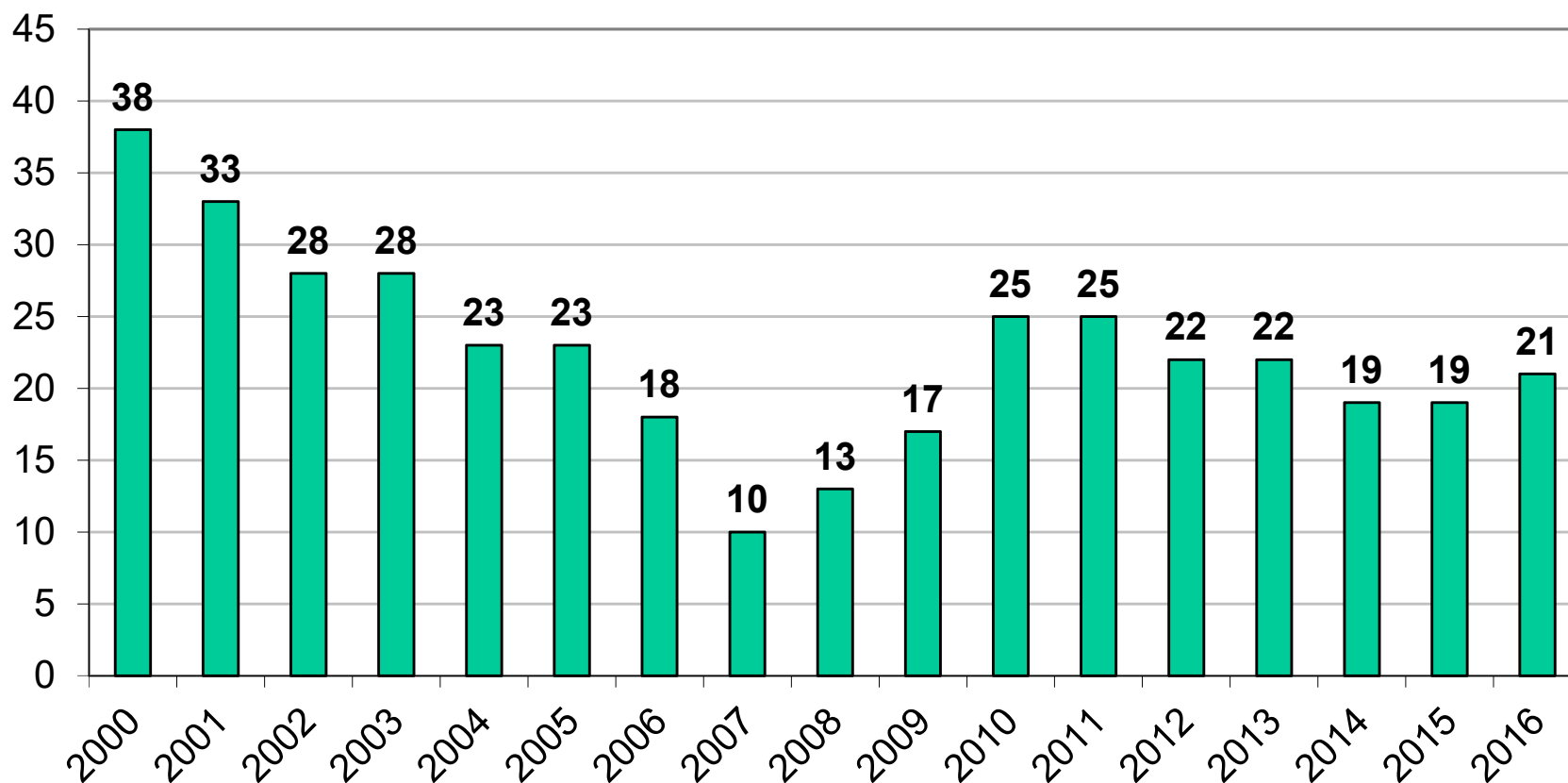
mehed

mitte-eestlased

elukoht Kirde-Eestis ja Kesk-Eestis

suurem kange alkoholi tarbija

Illegaalse alkoholi osakaal viinaturust (%)

Alkoholi illegaalse kaubanduse maht ja arvestuslik maksutulukaotus

Legaalse viina siseturg kahanes aastaga 13%

Lätist alkoholi ostnud inimestest tõi seda teiste tellimusel kaasa 17% ning 1% tõi Lätist alkoholi edasimüümise eesmärgil

Näitaja	Ühik	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*
Illegaalse kaubanduse osakaal viina siseturumahust	%	15-20	8-12	10-15	15-19	23-27	22-27	20-24	20-24	17-21	17-22	19-23
Illegaalse kaubanduse maht	mln l	2,1	1,5	1,7	2,0	2,3	2,1	1,8	1,7	1,4	1,4	1,4
	mln €	9,0	6,5	11,1	11,9	14,0	15,7	14,2	13,0	10,8	13,5	14,9
Riigieelarvesse laekumata aktsiis	mln €	6,9	4,4	6,4	9,1	11,3	10,5	9,4	9,4	8,2	9,6	10,8
Riigieelarvesse laekumata käibemaks	mln €	2,6	1,7	2,8	3,9	4,8	4,8	4,4	4,2	3,6	4,3	4,8

*Illegaalse alkoholi hulka on arvestatud ka eraisikute poolt välismaalt toodud ja edasi müüdüd alkohol

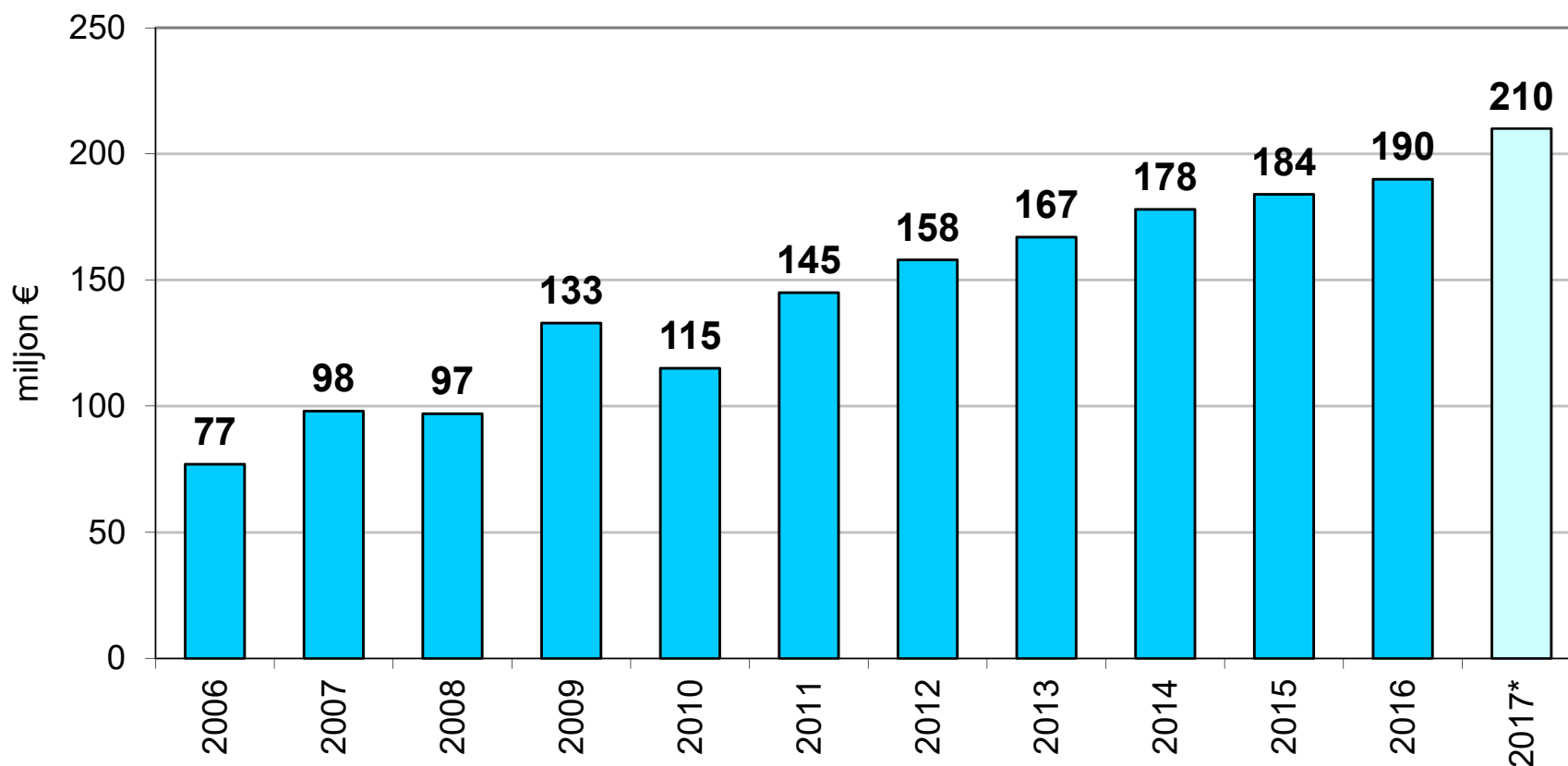

Illegaalsed sigaretid

2016. aasta muutused võrreldes eelmise aastaga

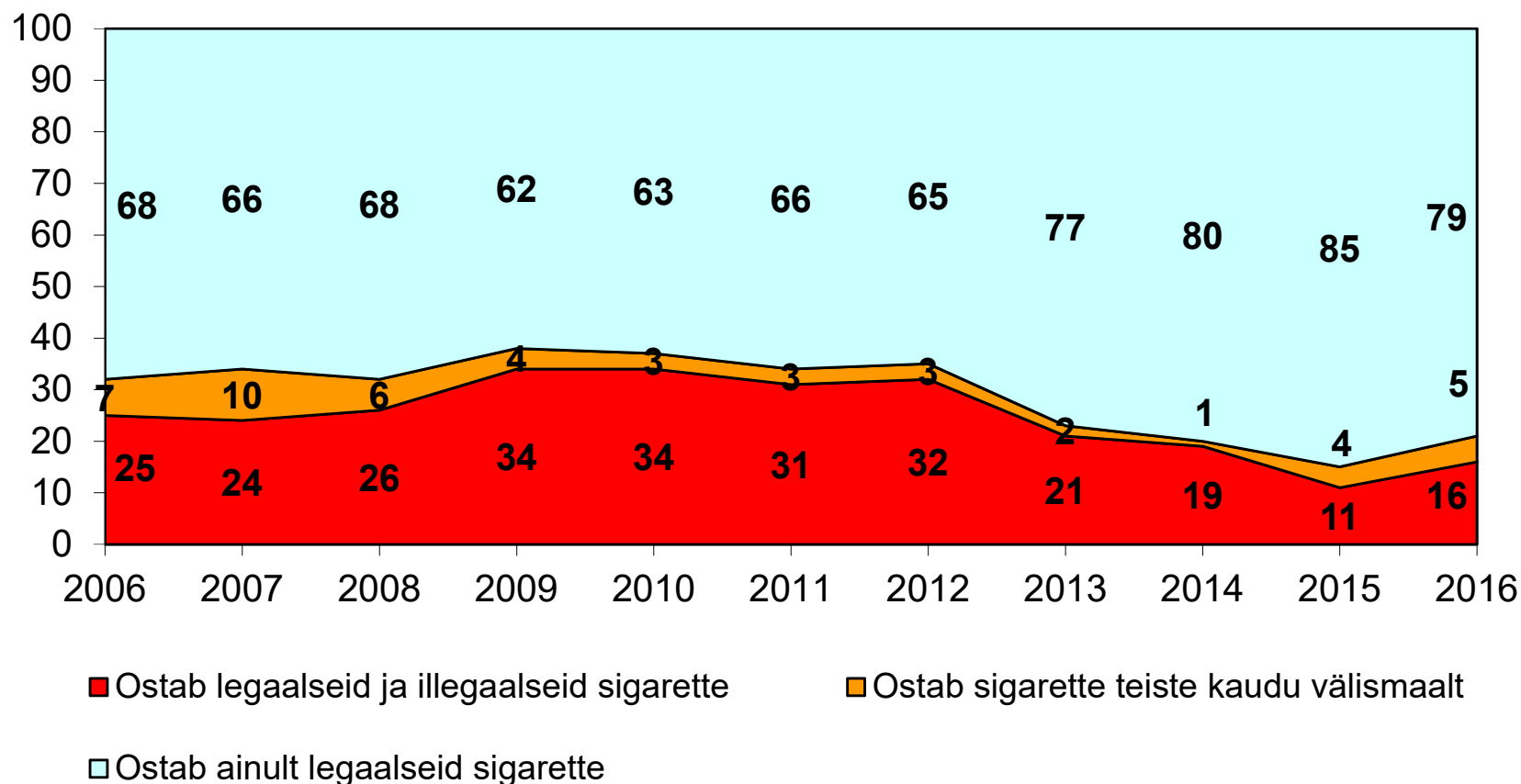
- Kokkuvõttes on salasigaretide tarbimiskogused jäänud endiseks (380 mln tk), kuid maksukaotus (kuna aktsiis on tõusnud) natuke suurenenud (kokku kaotus 54,4 milj €)
- Suitsetajate osakaal on langenud (22% ni), kuid illegaalsete sigarettide suitsetajate osakaal nendest kasvas (11%→16%)
- Salasigaretide osakaal illegaalsete suitsetajate sigarettide kogutarbimises on langenud (48%→30%)
- Teist aastat on suurenenud legaalseid suitsetajate poolt välismaalt toodud sigarettide ostmine (2014. aastal ostis teiste käest 1%, 2015. aastal 4%, 2016. aastal 5%)

Tubakaaktsiisi laekumised (miljon €)

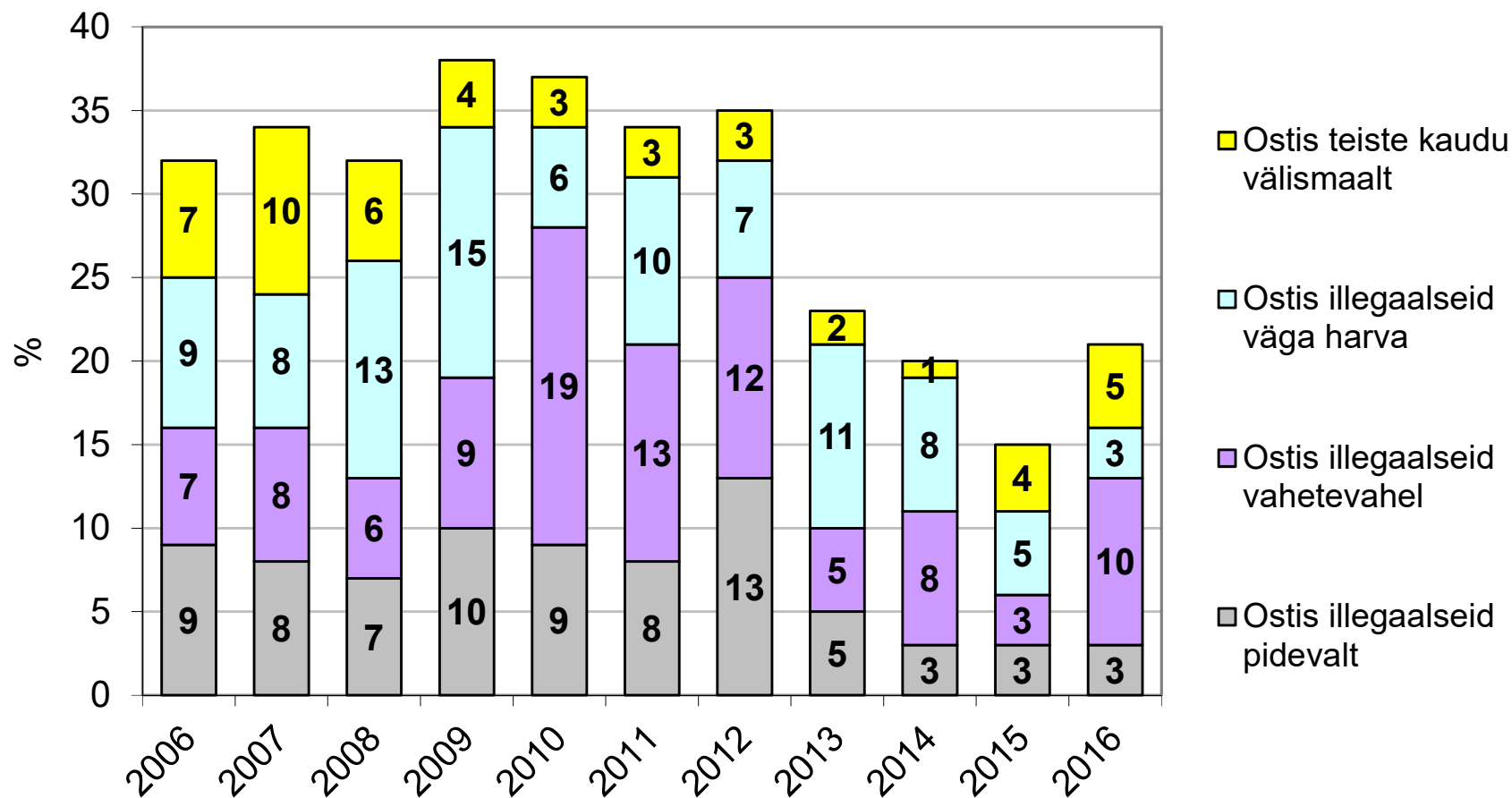
*eelarve prognoos

Legaalsete ja illegaalsete sigarettide ostmine (% suitsetajatest)

Illegaalsete sigarettide ostmine (% suitsetajatest)

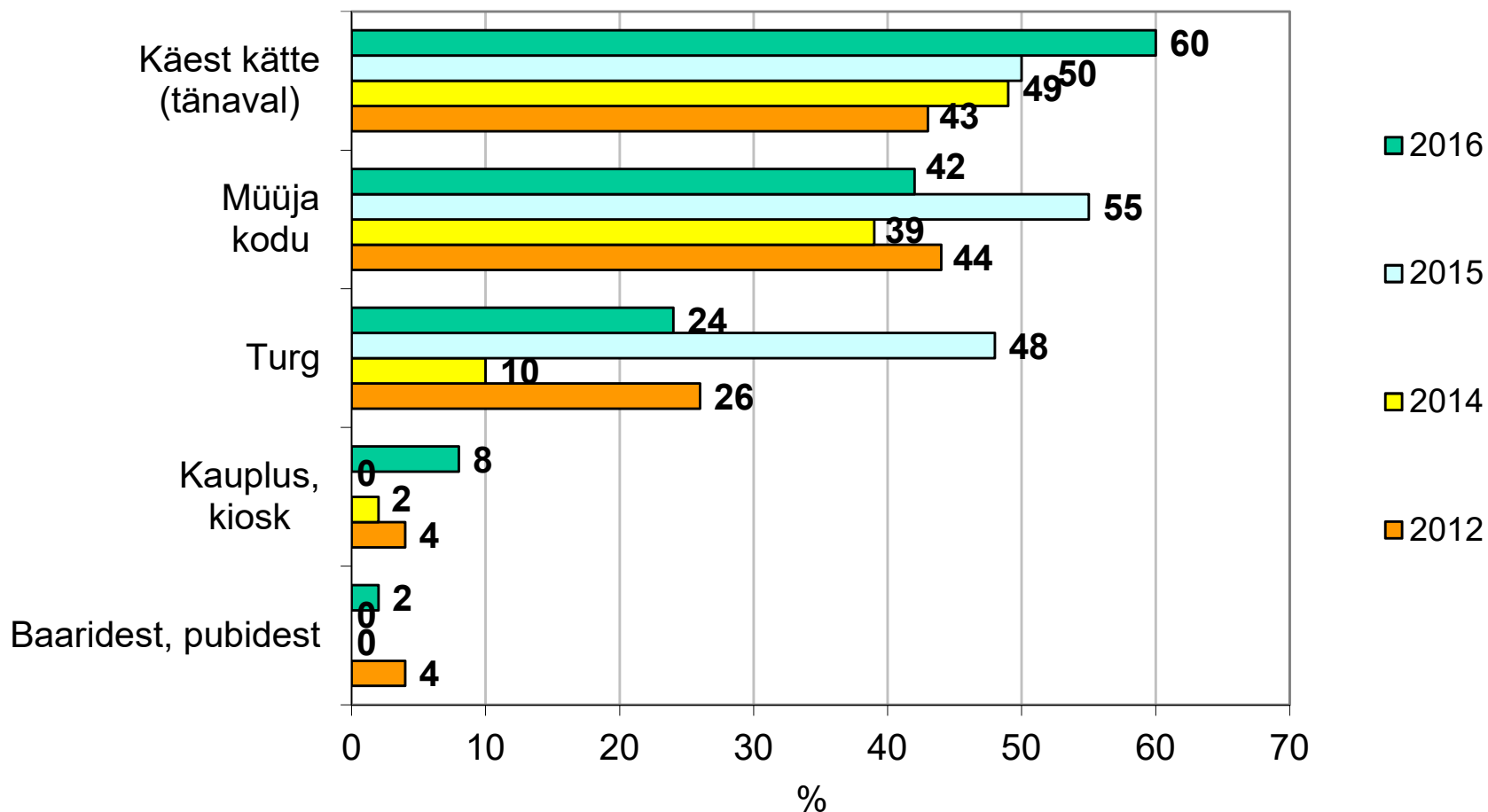
2016 ostis salasigarette teadlikult 16% suitsetajatest (2015. 11%), lisaks välismaalt 5% (4%). Salasigaretid moodustasid nende ostjate sigarettide kogutarbimisest 2016.a. 30%, 2015. a.48%

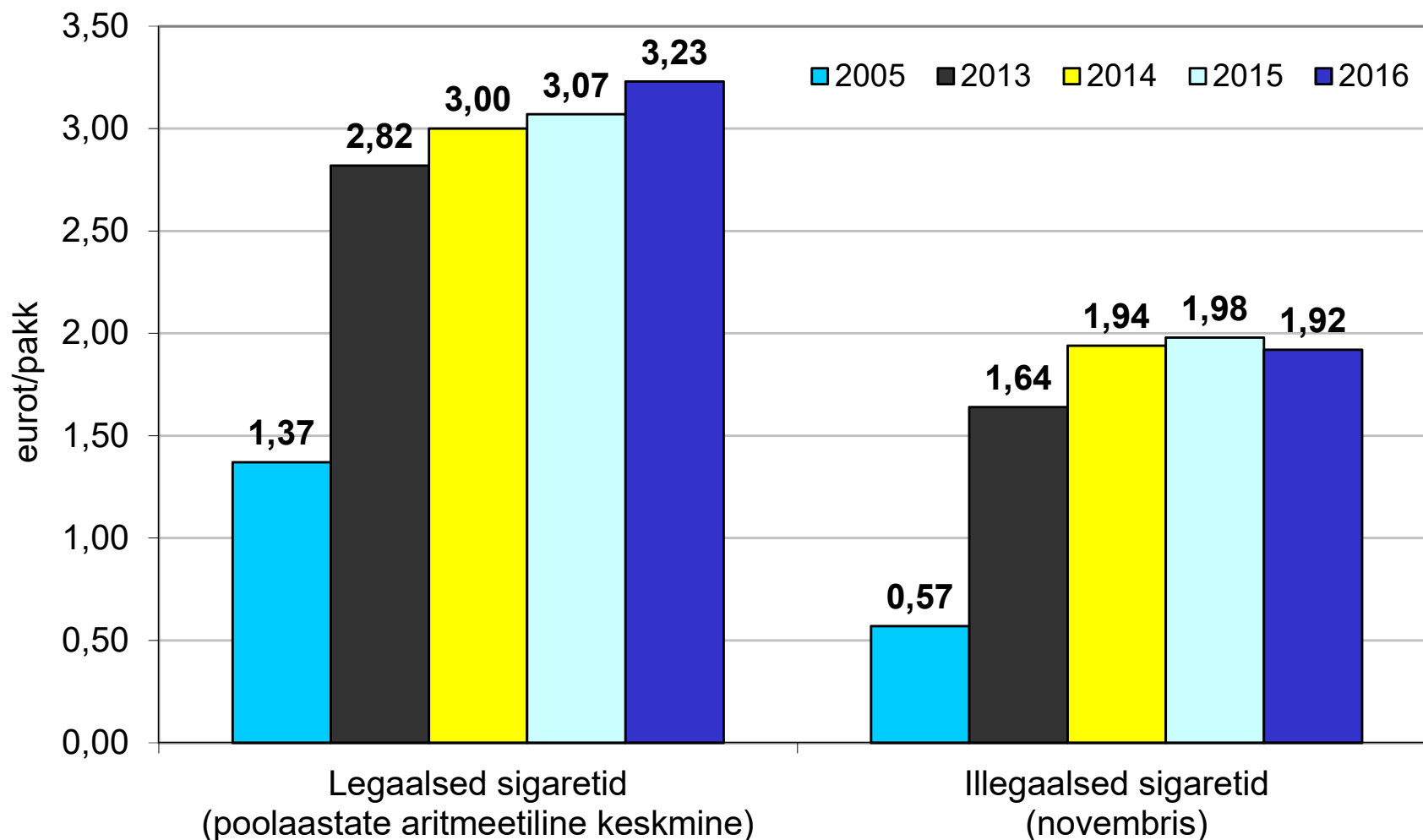

Illegaalsete sigarettide ostukohad

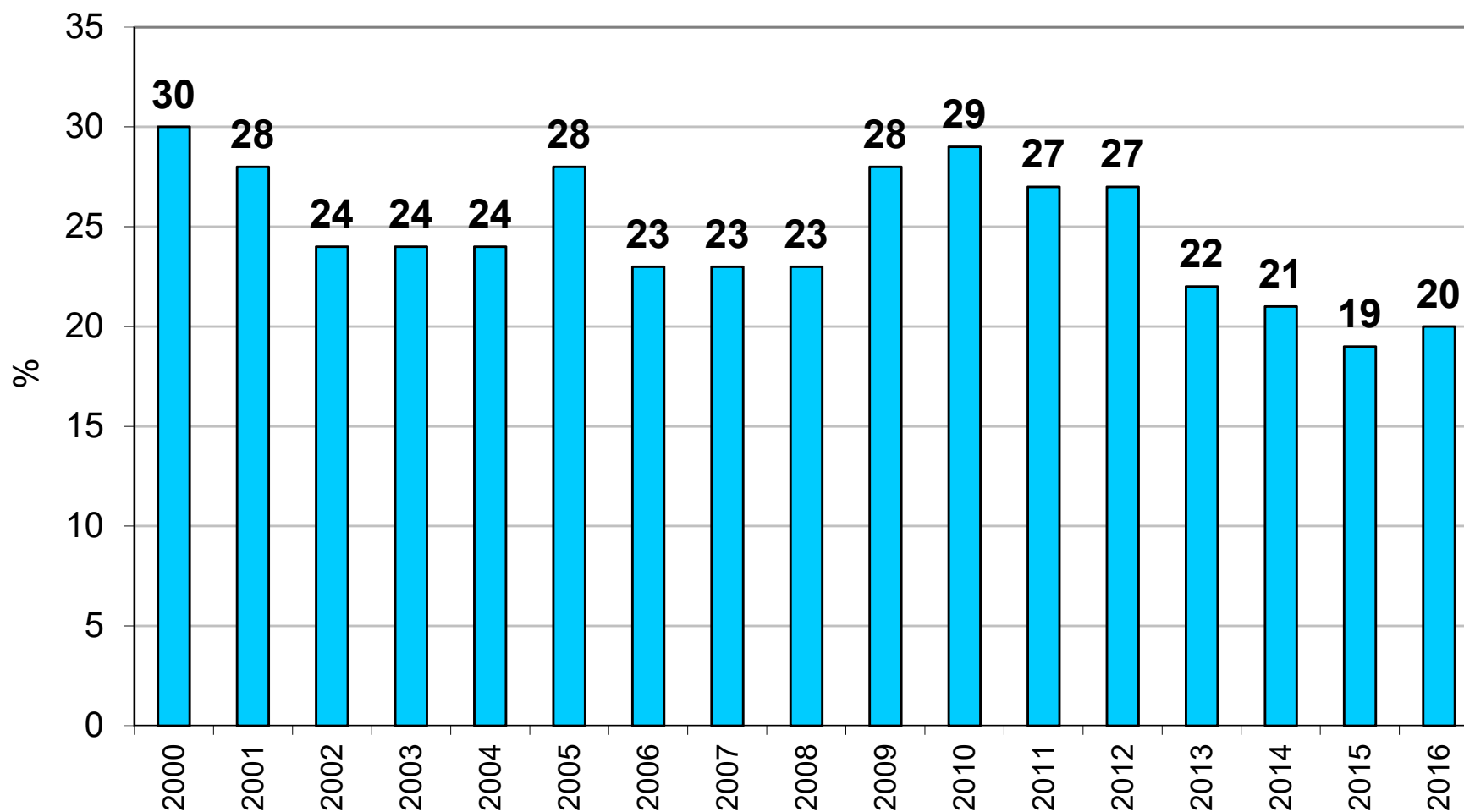
(% illegaalsete sigarettide ostjatest)

Sigaretipaki keskmine müügihind (€)

Illegaalsete tubakatoodete osakaal turust (%)

Sigaretide illegaalse turu maht ja arvestuslik maksutulukaotus

Näitaja	Ühik	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Legaalsete sigarettide müük siseturul (sh turistide ostud)*	mld sigaretti	2,34	2,33	2,62	2,01	1,78	1,97	1,95	1,82	1,89	1,80	1,76
Illegaalse kaubanduse osakaal siseturul (ilma turistideta)	%	20-25	20-25	20-25	25-30	27-31	24-29	25-29	20-24	19-22	17-21	18-21
Sigaretide illegaalse turu keskmine maht	mld sigaretti	0,61	0,61	0,69	0,69	0,66	0,64	0,65	0,46	0,43	0,38	0,38
	mIn eurot	17,5	20,3	25,9	35,5	40,3	45,3	47,1	38,0	41,8	38,0	36,6
Riigieelarvesse laekumata aktsiis	mIn eurot	18,5	18,7	32,4	38,4	41,5	43,8	49,2	42,3	41,8	37,9	39,3
Riigieelarvesse laekumata käibemaks	mIn eurot	6,0	6,5	9,8	13,2	15,6	17,5	19,5	16,0	16,7	15,2	15,1

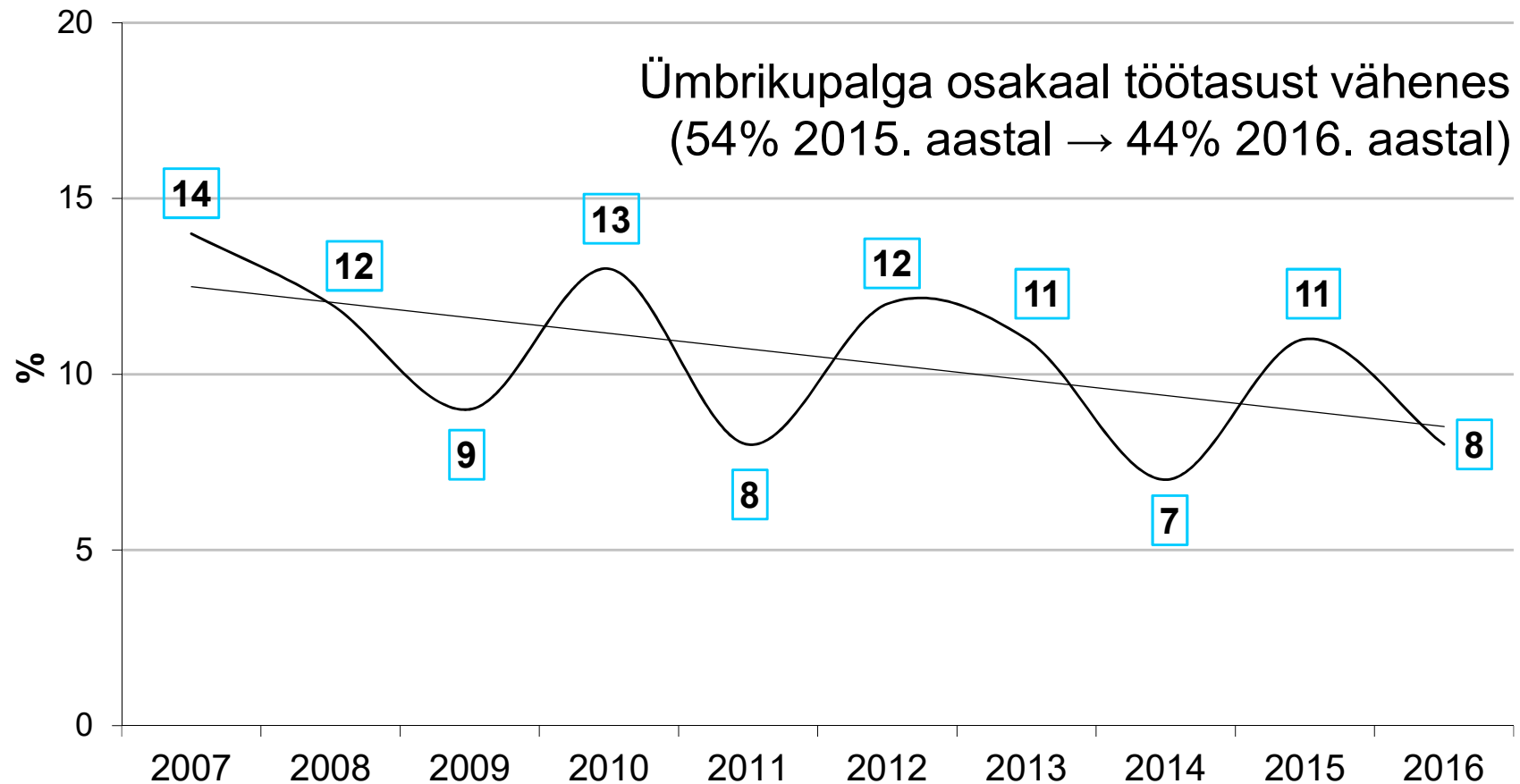

Ümbrikupalgad

2016. aasta muutused võrreldes eelmise aastaga

- Läbi ümbrikupalkade kaotas eelarve 2016.a ~109 milj €
- Ümbrikupalga saajate osakaal töötajatest vähenes (11%→8%).
- Iga kümnes ümbrikupalga saaja töötab täiesti mustalt
- EKI uurib Eesti residentide hinnanguid, kuid uue nähtusena on täiesti mustalt töötavad välismaalased
- Vähenes ümbrikupalga osakaal töötasust (54%→44%)
- Ümbrikupalka saanute osakaal oli kõrgeim ehituses (19%), kuid see langes aastaga oluliselt (2015. aastal töötas kõigist ümbrikupalga saajatest ehituses 33%)
- Suhtumine üldiselt ümbrikupalga maksmissesse on läinud 10.aastaga leebemaks

Ümbrikupalga saamine (% töötajatest)

Ümbrikupalga saajad

noored

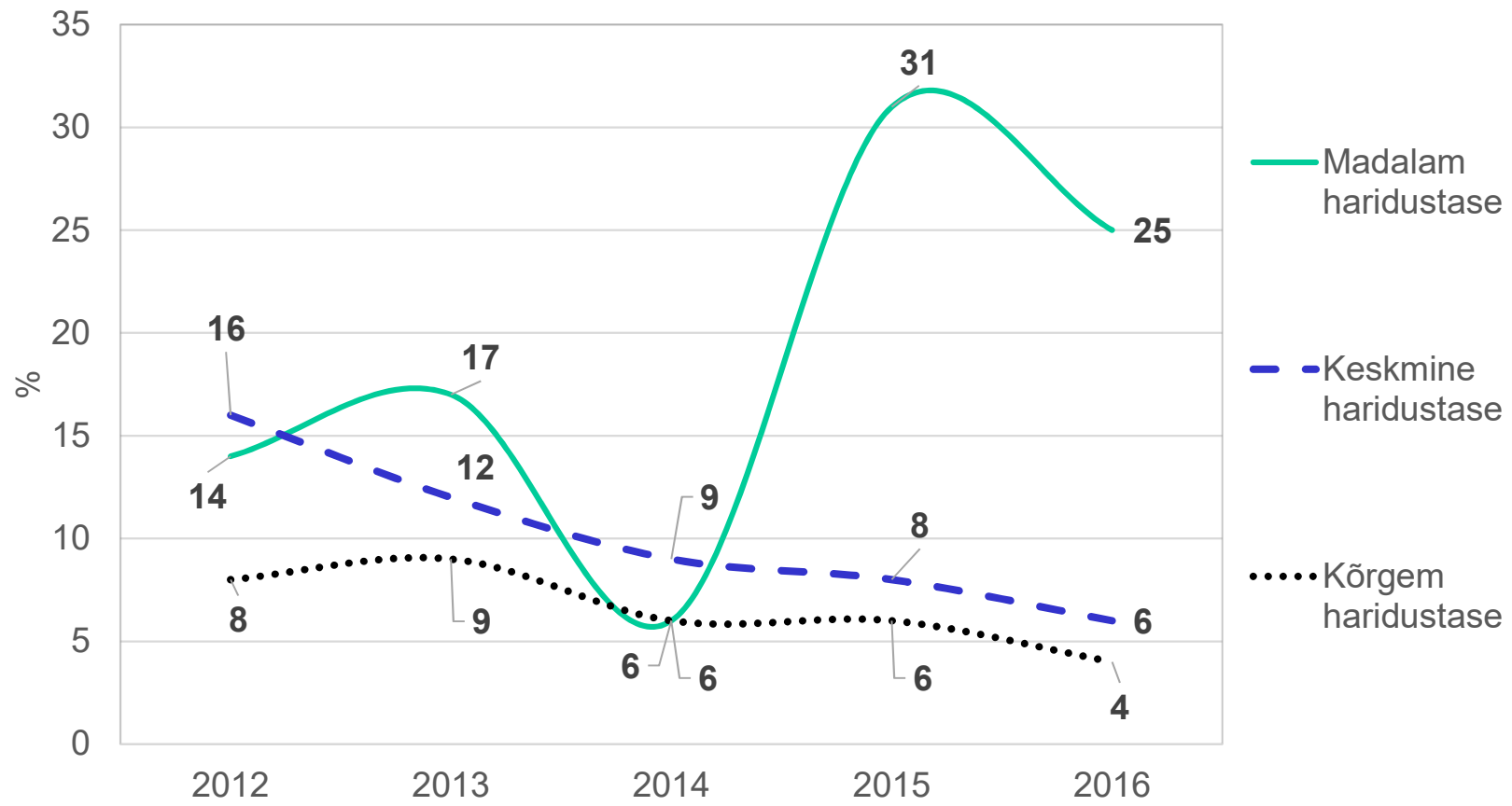
madalam haridus

mitte-estlased

töötab väiksemas ettevõttes (alla 20 töötaja)

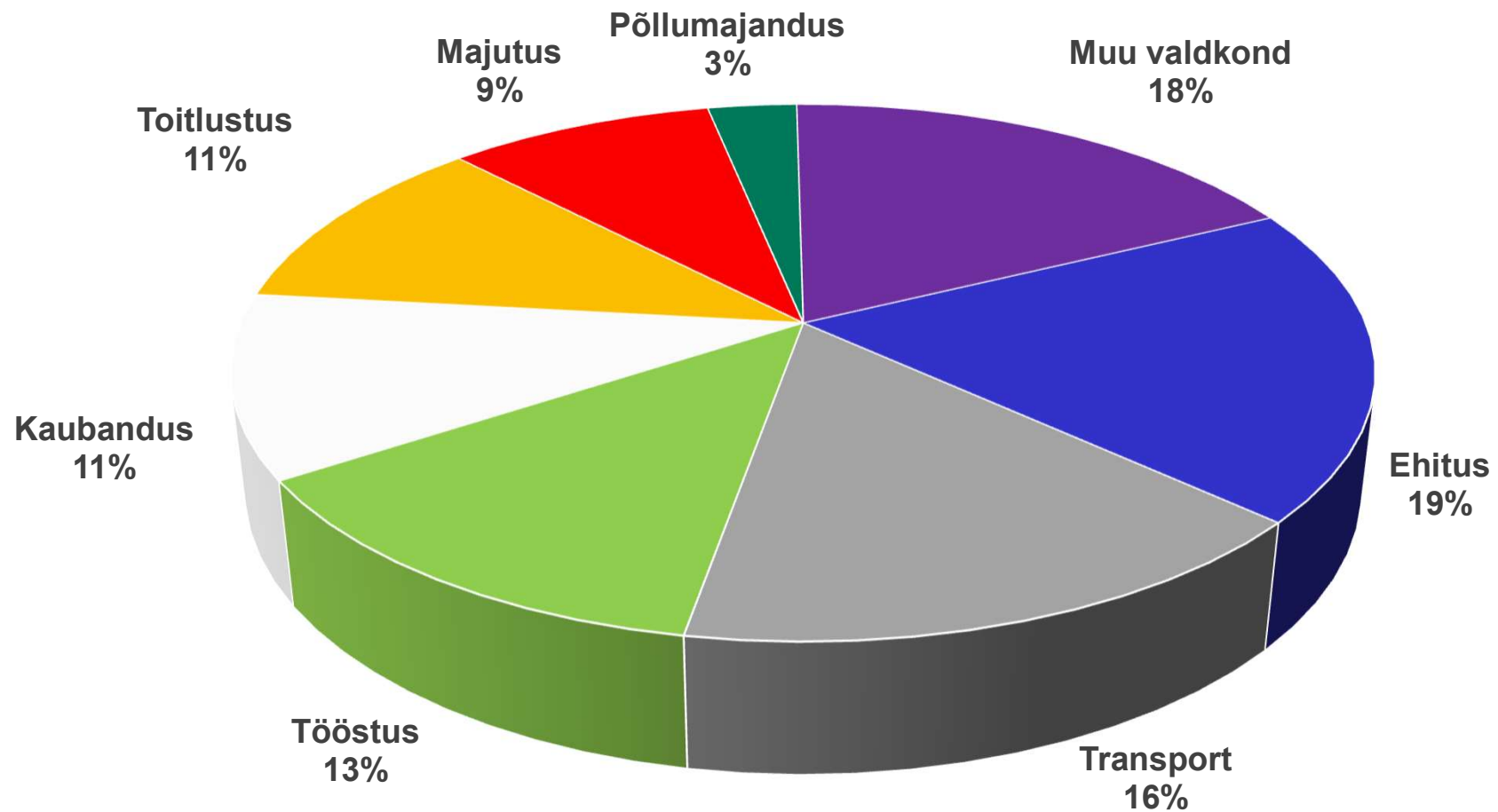
töötab ehitusel, transpordis, tööstuses

Ümbrikupalga saajate osakaal hariduse järgi (% antud haridusgrupi töötajatest)

Ümbrikupalga saanute töökohtade valdkondlik jaotus

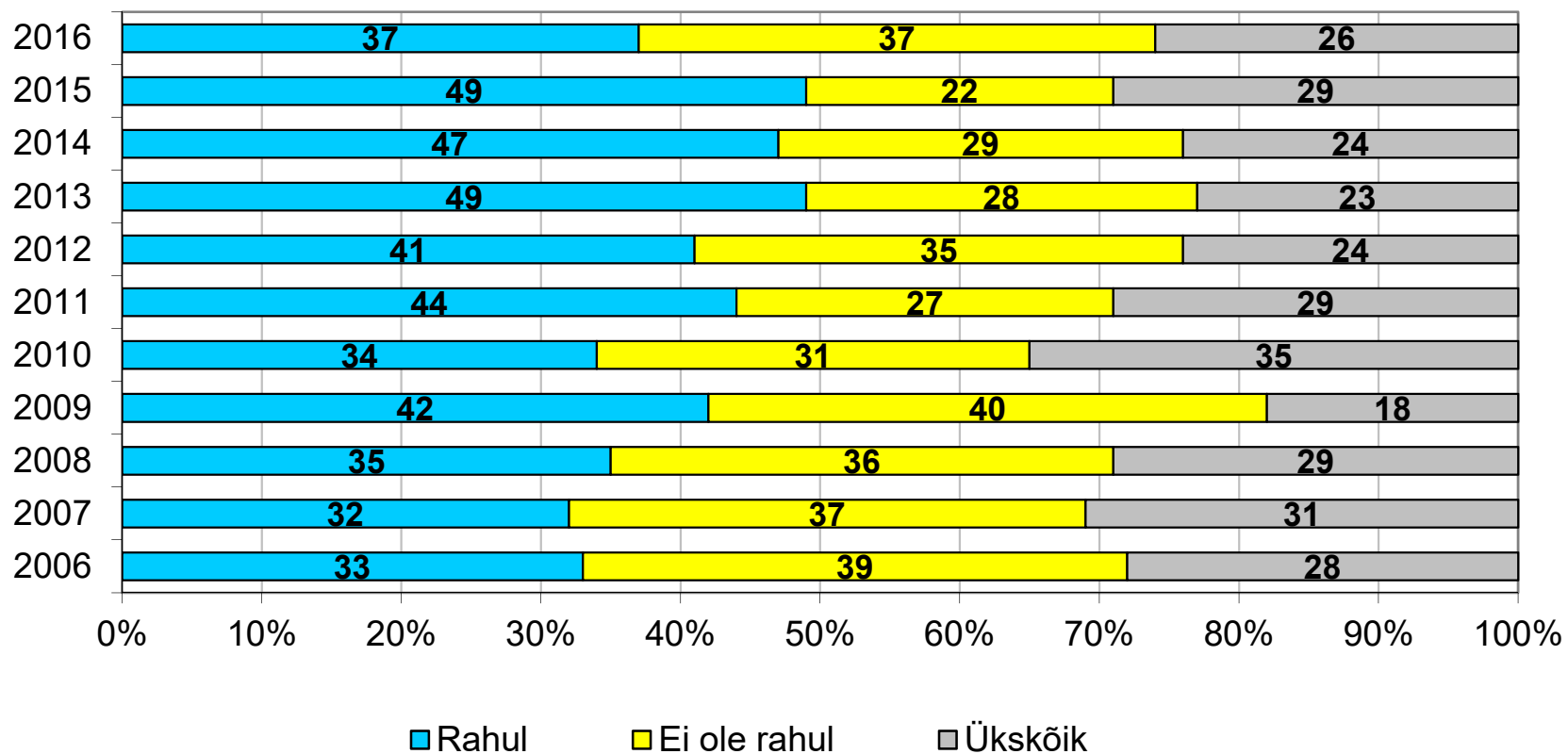
(% ümbrikupalga saajatest)

Rahulolu ümbrikupalga saamisega

(% ümbrikupalga saajatest)

Võrreldes 2015. aastaga on rahulolematuus ümbrikupalga saamisega oluliselt kasvanud .

Ümbrikupalga maksmisest tulenenud maksukaotused 2016 (mln eurot)

Näitaja	Ühik	Alampiir	Keskmine	Ülempiir
Ümbrikupalga saajate osakaal	%	7	8	10
Sotsiaalmaksukaotus	mln €	57,29	69,10	80,85
Tulumaksukaotus	mln €	33,47	40,37	47,24
Maksukaotused kokku		90,76	109,47	128,09

Riskid

- Eesti üks suur konkurentsieelis on olnud arusaadav ja järgitav maksupoliitika. Viimase poolaasta suur heitlikkus ja ebastabiilsus võib vähendada maksukuulekust (näiteks kui enamik inimesi uuest tulumaksusüsteemist aru ei saa, siis kuidas muutub maksukäitumine...)
- Maksmuudatustega peaks kaasnema ka põhjalik analüüs, kui palju antud maksu rakendamine riigile ja ettevõtjatele maksma läheb ning kuidas see mõjutab ettevõtete konkurentsivõimet, tootlikkust ja kulusid
- Jälgida tuleks ka naaberriikide hinnataset ja nende maksupoliitikat. Suurte hinnaerinevuste tõttu suurenevad piirülesed ostud. Nii väheneb laekumine Eesti riigi eelarvesse ja näiteks osa Lätis ostetud aktsiisikaupu müüakse Eestis edasi (mis on varimajandus)
- Lätis on varimajandus tunduvalt suurem ja piiriüleste ostudega Lätist on võimalik, et suurenevad sealt ka salaturu kaupade ostud

Riskid

- Ostude liikumisega piiri taha kaotavad Eesti ettevõtjad käivet ja töökohti ja seega ka maksutulu
- Ilma analüüsita rakendatud maksudega tekitame ettevõtjale suure halduskoormuse, mida ettevõtjad hakkavad vältima ja nii tekitame ebaausa konkurentsi ja uued salaturud (salalimonaad jne)
- Pettumus maksude eest saadavates hüvedes (pension, tasuta ravi) võib vähendada elanike hoiakuid ja maksukuulekust (eriti noortel)
- Ei saa eeldada, et EL ühtse turu ja olematu tollipiiri tingimustes on maksuametnikud suutelised efektiivselt tegelema tuhandete väikeettevõtjate ja elanike piiruleste väikeostudega (s.t võib ju tegeleda aga mida see maksma läheb)
- Üldise tööjõu nappuse tingimustes ei peaks poliitikud looma maksuseadusi, mis toovad vähe tulu, on ettevõtjale suure halduskoormusega ja eeldavad väga tööjõumahukat kontrollisüsteemi

- Tavapärase alkoholi ja tubakatoodete must turg on hästi kontrolli all ja vähenemistrendis
- Samas on suurte hinnaerinevuste tõttu suurenenud piiriülesed ostud ja läbi selle uut tüüpi salaturg